

ชุมชนเข้มแข็งบนฐานทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร*

Community Empowerment of Taling Chan Floating Market Community Bangkok Metropolitan Based on Social Capital and Cultural Capital

สุวิทย์ คงสงค์**
สุวิชัย โกศัลยะวัฒน์***
จันทร์ชลิ มาพุทธ****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร 2) กระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม 3) ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการและวิธีการจัดการ 4) แนวทางป้องกันแก้ไขและรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยการวิเคราะห์เอกสารและการสำรวจภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยคณะกรรมการเครือข่าย ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ผู้บริหารภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ผู้ประกอบการ ผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักท่องเที่ยวและผู้อาศัยในพื้นที่ รวม 31 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ระยะเวลาศึกษา คือ เดือน พฤษภาคม 2561 ถึง เดือนพฤศจิกายน 2561 รวม 7 เดือน ผลการวิจัยมีดังนี้

1. ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำ ในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พบว่า เป็นชุมชนเก่าแก่ฝั่งธนบุรีมีประวัติมายาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เคยเป็นพื้นที่อพยพยกทัพผ่านของผู้คนตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทอง และตั้งเป็นเมืองหลวงในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราช มีศาสนสถานเก่าแก่และมีลำคลองหลายสาย มีประชาชนหลากหลายเชื้อชาติตั้งถิ่นฐาน มีประเพณีที่สำคัญ คือ ประเพณีชักพระ แข่งเรือ ทำขวัญข้าว สถานที่สำคัญ คือ วัดเก่าตลาดน้ำ 4 แห่ง สวนผลไม้ สวนดอกไม้ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากตัวเมือง เป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งของชุมชน ปัจจุบันเขตตลิ่งชันเป็น 1 ใน 50 เขตของกรุงเทพมหานคร ยังคงความเป็นชุมชนแบบดั้งเดิม วิถีชีวิตของคนในพื้นที่ส่วนมากยังคงเป็นเกษตรกรและใช้เส้นทางน้ำในการสัญจร คมนาคมขนส่ง

2. กระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม พบว่า มีการตั้งเครือข่ายคณะกรรมการผู้นำชุมชน เป็นผู้บริหารจัดการดูแลกิจการตลาดน้ำ พื้นที่สำคัญ 4 แห่ง คือตลาดน้ำตลิ่งชัน ตลาดน้ำคลองลัดมะยม ตลาดน้ำวัดสะพาน และตลาดน้ำวัดจำปา มีการประชุมวางแผนจัดระบบการดำเนินการของตลาดน้ำ และสื่อสารประชาสัมพันธ์โดยจัดกิจกรรมตามประเพณีและเทศกาลของชุมชน เป็นวิถีชีวิตและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบไทย รักษาสภาพแวดล้อม สร้างเสริมความสามัคคีในชุมชนและร่วมใจกันพัฒนาชุมชนให้เป็นเอกลักษณ์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมือง

*ดุขนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

**นิสิตหลักสูตรปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาและการพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

***อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

****อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการอาชีวศึกษาและพัฒนาสังคม คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

3. ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการและวิธีการจัดการ พบว่า ความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ อากาศ และมลพิษทางน้ำเป็นปัญหาสำคัญ การระบายน้ำเสียลงสู่ลำคลอง การทิ้งขยะมูลฝอยทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลง การอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ชุมชนของคนนอกพื้นที่ ทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมเดิมเปลี่ยนไป การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมือง โรงงาน บ้านจัดสรร ส่งผลต่ออัตลักษณ์และรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

4. แนวทางป้องกัน แก้ไขและรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ทั้งภาครัฐและเอกชนทุกภาคส่วน มีความตระหนัก เริ่มรณรงค์ป้องกันด้วยการปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์โดดเด่นของชุมชนแก้ไขด้วยการสร้างจิตสำนึกให้มีความร่วมมือกันของคนในชุมชน ให้เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมชุมชน รักษาด้วยการให้คนรุ่นใหม่ช่วยกันอนุรักษ์สืบต่อให้เป็นจุดแข็งในการพัฒนาต่อไป

Abstract

The objective of this study were 1) to study community empowerment of floating market community in Taling Chan District, Bangkok Metropolitan and 2) to study process and forms of social capital and cultural capital 3) to examine challenges and obstacles in the process and ways to overcome them 4) to present guidelines for preventing problems and maintaining the community empowerment of the floating market community in Taling Chan district, Bangkok Metropolitan. This research was a qualitative study which a researcher reviewed documents and went to the field to collect data. The data was collected through an in-depth interview, focus group discussions as well as observations. Thirty-one participants who were 1) the leader of network committee, 2) community leaders, 3) monks, 4) representatives from government, 5) representatives from private sectors, 6) representatives from the civil society sector, 7) elders, 8) government officers, 9) tourists, and residents in the area were participants in this study. The main data collection technique was a semi-structured interview. The data was collected for 7 months from May 2018 to November 2018.

This study reports that

1. The community empowerment of the floating market community in Taling Chan district, Bangkok Metropolitan has a long history and it has been maintained for since Ayutthaya period. It was the area which troops and people were moved pass since King Uthong dynasty and was the old capital city in the reign of King Taaksin the great. There were a number of canals and old religious sites. Various ethnic groups of people have settled in the area. The marked tradition include ChakPhra, Boat racing competition, Making a mysterious principle (perform ceremony for encouragement) for rice were organized every year. In addition, four floating markets have become landmarks and destination for tourists. Orchards and flowers gardens which are close to the city be counted as social capital and cultural capital. Presently, Taling Chan district is one of fifty Bangkok metropolitan districts. The traditional ways of life of people living in the area can still be seen today. Most of people and residents are farmers (agriculturists). Water ways such as canals are commonly used for everyday routes and transportation.

2. The process and forms of social capital and cultural capital : It has been found that there were an establishment of the network committee which has a management teamworking a responsibility in running the four floating markets - Taling Chan, Klong Ladmayom, Wat Saphan and Wat Champa. The team has regularly called for meeting to discuss plans and management system. Moreover, fairs traditional activities, community festivals are promoted as part of a way of Thai way of life. The community has promoted ecotourism, encouraged people to protect environment, maintain harmony and cooperation as well as help develop their community to ensure the identity of the area during the changes in community.

3. Challenges and obstacles in the process and ways to overcome: It has been reported in this study that the effects of natural changes, air and water pollution are main problems. Sewerage and disposal of waste into river cause the change in ecosystems. Moreover, immigration from outside could change the ways people live their life and culture. The rapid expansion of urbanization, industrial factory, and housing estate cause the change of community identity and ways of people life.

4. Guidelines for preventing problems and maintaining the community empowerment : It is suggested that the government, private sectors and the civil society is aware of the problems. The community should begin promote the identity of its community and raise awareness of cooperation to help develop and strengthen their community.

ความสำคัญและความเป็นมาของปัญหา

จากวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศที่เริ่มขึ้นในช่วงปี 2540 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมด้านต่างๆ และส่งผลกระทบต่อประชาชนทุกภาคส่วนของสังคม ทำให้ประเด็นเรื่องชุมชนเข้มแข็งได้ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นอันมากในฐานะที่เป็นทางเลือกที่สำคัญของการพัฒนาที่ผ่านมาการพัฒนาชุมชนในประเทศไทยให้เข้มแข็งได้มีการดำเนินการและปรับเปลี่ยนในเชิงคุณภาพที่น่าสนใจหลายประการมีการนำนวัตกรรมใหม่ในการทำงานของชุมชนมาพลิกฟื้นชุมชนท้องถิ่นอย่างไรก็ตามการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการชุมชนของไทยยังมีปัญหาในบางประการโดยเฉพาะการขาดความต่อเนื่องของการพัฒนา และปัญหาในเรื่องของความไม่สมดุลกันระหว่างเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อมเนื่องจากการสร้างความเข้มแข็งจากการพึ่งตนเองและภูมิคุ้มกันในการพัฒนาคนในชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญเพื่อความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์นั้นยังทำได้ไม่เต็มที่ (วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ, 2553 หน้า 119-121)

ชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชัน เป็นชุมชนชานเมืองตั้งอยู่ในพื้นที่เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาที่ผ่านมา เช่น การขยายตัวเมือง การสร้างทางต่างระดับ การเวนคืนที่ดิน การเกิดขึ้นใหม่ของโรงงาน บ้านจัดสรร และธุรกิจอสังหาริมทรัพย์หลายโครงการ แต่เนื่องจากชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชัน เป็นองค์รวมของชุมชนต่างๆ ในเขตตลิ่งชันมีจำนวน 27 ชุมชน มีประชากร ประมาณ 104,000 คน สมัยพลตรีจำลอง ศรีเมือง เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครต้องการสร้างตลาดน้ำในกรุงเทพมหานครให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สร้างโอกาสให้เกษตรกรที่ยังทำอาชีพปลูกพืช ผัก ผลไม้ ได้มีตลาดน้ำเป็นแหล่งค้าขายในวันหยุดราชการ และให้ชาวกรุงเทพมหานครมีแหล่งธรรมชาติในเขตเมือง จึงได้มอบนโยบายให้สำนักงานเขตตลิ่งชันไปดำเนินการได้จัดให้มีการรวมตัวของคณะกรรมการชุมชนเป็นประชาคมตลาดน้ำตลิ่งชันและเลือกตั้งคณะกรรมการ

ประชาคมตลาดน้ำตลิ่งชัน มีทำหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการตลาดน้ำตลิ่งชัน สำนักงานเขตตลิ่งชันเป็นผู้กำกับดูแลเชิงนโยบายพร้อมให้ความช่วยเหลือเมื่อได้รับการร้องขอ (ทัศนีย์ ลักษณะวิชนชัย, 2551, หน้า 8-9)

เหตุนี้ชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชันจึงเป็นชุมชนชานเมืองของกรุงเทพมหานครที่มีความเข้มแข็งชุมชนหนึ่ง มีการพัฒนาด้วยศักยภาพของชุมชนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมืองอย่างมาก จึงเป็นที่น่าศึกษาว่าชุมชนมีศักยภาพอย่างไรจึงดำรงอยู่ได้ รักษาเอกลักษณ์และเป็นที่ยอมรับว่าเป็นชุมชนเข้มแข็งต้นแบบของการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งอันจะได้เป็นแบบอย่างไปใช้พัฒนาชุมชนอื่นให้เข้มแข็งต่อไปผู้วิจัยสนใจศึกษาชุมชนเข้มแข็งบนฐานทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เพื่อต้องการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพคุณลักษณะและการรักษาเอกลักษณ์ความเข้มแข็งของชุมชนอธิบายถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของชุมชนและเพื่อนำเสนอข้อเสนอในการศึกษาชุมชนเข้มแข็งบนฐานทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนที่ยังอ่อนแอได้มีโอกาสในการเรียนรู้ประสบการณ์ที่ได้จากชุมชนไปเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตนเองสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษากระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร
4. เพื่อศึกษาหาแนวทางการป้องกันแก้ไขและรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วยกระบวนการและวิธีการการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant) ร่วมกับการใช้การสังเกตการณ์ โดยผู้วิจัย การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการศึกษาทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร (สุภางค์ จันทวานิช, 2561) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้เทคนิควิธีการวิจัยอื่นๆ ประกอบเพื่อช่วยเสริมสร้างให้การวิจัยเกิดความครอบคลุมมากขึ้นได้แก่เทคนิคสามเส้า (Triangulation Technique) เพื่อการตรวจสอบข้อมูลเทคนิคการสำรวจอย่างเร่งด่วน (RRA - Rapid Rural Appraisal) ในการระบุคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Beebe, 1987, p. 49)

ขั้นตอนการวิจัย

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลและทบทวนวรรณกรรมจากเอกสาร (Document Study and Literature Review) ได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ รายงานการประชุม รายงานประจำปีของหน่วยราชการ บทความและรายงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง
- 2 การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยวิธีการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และการสนทนากลุ่มย่อย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-informant)

ผู้วิจัยได้มีการกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key-Informant) โดยการใช้เทคนิคการสำรวจอย่างเร่งด่วน (RRA) ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลหลักตามคุณสมบัติที่ได้กำหนดก่อนเช่น เป็นผู้ก่อตั้งชมรม ผู้อาวุโส ประชาชนชาวบ้าน พระสงฆ์ ผู้ประกอบการ เป็นต้น เพื่อความแม่นยำของข้อมูลและป้องกันอคติ (Bias) ทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยจัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 4 กลุ่มกับหนึ่งท่าน รวมทั้งสิ้นประมาณ 31 คน ดังนี้

1. คณะกรรมการบริหารเครือข่าย/กลุ่มองค์กรชุมชนจำนวน 6 คน โดยเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติคือ 1) ทราบข้อมูลเครือข่าย/กลุ่มองค์กรชุมชนอย่างละเอียดตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง 2) เป็นคณะกรรมการหรือสมาชิกตั้งแต่เริ่มต้นและไม่น้อยกว่า 5 ปีและ 3) เต็มใจให้ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกประเด็นเกี่ยวกับการดำเนินการ กระบวนการและวิธีการจัดการพื้นที่รวมถึงปัญหาอุปสรรคและวิธีการแก้ไข

2. สมาชิกเครือข่าย/กลุ่มองค์กรชุมชนจำนวน 10 คนโดยเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติคือผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโส ผู้ประกอบการเจ้าของกิจการ ผู้ทำการในพื้นที่ ช่างราชการ พนักงานเอกชน อาศัยอยู่ในชุมชนนานเกิน 10 ปี เต็มใจให้ข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ลักษณะทางกายภาพของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน ลักษณะทางสังคม ทูทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม

3. บุคคลภายนอกเครือข่าย/กลุ่มองค์กรชุมชนอันได้แก่คนในชุมชนที่ไม่ได้เข้าร่วมเครือข่ายกลุ่มองค์กรชุมชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐบุคคลภาคประชาชนในสาขาอาชีพต่างๆจำนวน 10 คนโดยเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติคือ 1) มีการรับบริการหรือติดต่อกับเครือข่ายชุมชน 2) นักท่องเที่ยวตลาดน้ำที่มาประจำ 3) ผู้ที่เพิ่งเข้ามาอาศัยในชุมชนไม่เกิน 5 ปีเต็มใจให้ข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประเด็นเกี่ยวกับมุมมองจากคนนอกเพื่อสะท้อน ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม การดำเนินการ กระบวนการและวิธีการจัดการพื้นที่รวมถึงปัญหาอุปสรรค

4. ผู้แทนหน่วยงานที่มีบทบาทในชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ผอ.โรงเรียน พนักงานระดับหัวหน้างานในพื้นที่ จำนวน 5 คน เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก(In-depth Interview) ประเด็นเกี่ยวกับมุมมองจากคนในพื้นที่ที่มีบทบาทในชุมชนด้านต่างๆหรือเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง

5. ผู้อำนวยการเขต/หัวหน้าฝ่ายวางแผนพัฒนาเมือง หรือผู้แทน เป็นการสัมภาษณ์พิเศษเชิงลึกประเด็นเกี่ยวกับนโยบาย การสนับสนุนและมีอำนาจบังคับใช้กฎหมายในด้านต่างๆของชุมชนรวมถึงกำหนดแนวทางการแก้ปัญหาระดับนโยบาย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูลตามหลักการวิจัยเชิงคุณภาพโดยข้อมูลที่ได้อาจจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสัมภาษณ์แบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยอาศัยเทคนิคสามเส้าเพื่อการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากบุคคล เวลาและสถานที่ที่แตกต่างกัน จากนั้นทำการวิเคราะห์ให้เชื่อมโยงความสอดคล้องของเนื้อหาหลักตรรกะเทียบเคียงกับแนวคิดทฤษฎีควบคู่กับบริบทของชุมชนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการทบทวนวรรณกรรม เอกสารต่างๆ เพื่อให้ได้ผลการศึกษาดังตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ชุมชนเข้มแข็งบนฐานของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร พบว่า

ตลิ่งชันคือชุมชนชาวสวนโบราณของฝั่งธนบุรีที่อยู่อาศัยสืบเนื่องกันมาหลายร้อยปีก่อนการตั้งกรุงธนบุรี ก่อนหน้าการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นย่านเก่าแก่ในกรุงเทพฯ ที่เก่าแก่กว่าตัวเมืองกรุงเทพฯ เอง ความเป็นมาของท้องถื่น ที่นี้เคยเป็นทั้งทางผ่านในการอพยพผู้คนของพระเจ้าอู่ทอง และอีกหลายพระองค์ในยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เป็นเส้นทางเดินทัพสู่บ้านเมืองของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและได้สถาปนาเป็นกรุงธนบุรีราชธานีของไทยขณะนั้น นอกจากนี้ในอดีตเป็นพื้นที่เต็มไปด้วยคลองราวกับเวนิสตะวันออก จึงมีผู้คนหลายชาติทั้งไทย มอญ ญวนและจีนตั้งถิ่นฐาน ทำสวน ทำนา และปลูกผัก จนกลายเป็นแหล่งผลิตอาหารหล่อเลี้ยงชาวกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียงมาช้านาน ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาความเจริญเข้าสู่ย่านนี้ด้วยการสร้างถนนสายต่างๆ ทำให้ปัจจุบันพื้นที่ทำนาและสวนผักหมดไปกลายเป็นบ้านจัดสรร โรงงาน และสถานที่ราชการเหลือพื้นที่สวนดั้งเดิมอยู่ไม่มากที่ชาวตลิ่งชันภาคภูมิใจและพยายามช่วยกันรักษาไว้ให้เป็นเอกลักษณ์และเป็นชุมชนเข้มแข็งด้วยทุนทางสังคม คือ ทรัพยากรบุคคล ผู้อาวุโสที่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถื่น ทรัพยากรธรรมชาติ ลำคลองสายต่างๆ พื้นที่การเกษตร ภูมิปัญญาของท้องถื่น และการจัดการชุมชน โดยจัดตั้งคณะกรรมการเครือข่ายภาคประชาชนทำหน้าที่ดูแล และทุนทางวัฒนธรรม คือ ศาสนสถานที่สำคัญ เก่าแก่ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมที่มั่นคง ประเพณี วัฒนธรรมท้องถื่นทุกเทศกาล ระเบียบสังคมและกฎเกณฑ์ปฏิบัติอย่างเป็นแบบแผนของชุมชน เพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตวัฒนธรรมชุมชนชาวคลองย่านตลิ่งชันสืบไป

บริบทในปัจจุบันของเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ลักษณะทางกายภาพเขตตลิ่งชันเป็น 1 ใน 50 เขตของกรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ทาง “ฝั่งธนบุรี” หรือฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีเนื้อที่ประมาณ 30 ตารางกิโลเมตรมากที่สุดเป็นอันดับที่ 15 ของกรุงเทพมหานคร มีจำนวนประชากรตามทะเบียนราษฎร มากกว่าหนึ่งแสนคน บ้านเรือนกว่า 33,000 หลังคาเรือน คิดเป็นร้อยละ 1.4 ของประชากรในกรุงเทพมหานคร การแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 แขวง ได้แก่ คลองชักพระ ตลิ่งชัน นิคมพลี บางพรหม บางระมาด และบางเชือกหนัง พื้นที่ส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำลำคลองหลายสาย ลักษณะทางเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่เขตตลิ่งชันยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม เป็นอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของชุมชน

2. กระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจุบัน มีการจัดการในรูปแบบตลาดน้ำ ที่สำคัญอยู่ทั้งหมด 4 ตลาด คือ ตลาดน้ำตลิ่งชัน ตั้งอยู่บริเวณถนนชักพระ แขวงชักพระ เขตตลิ่งชัน ปัจจุบันบริเวณตลาดน้ำตลิ่งชันแบ่งเป็น 2 ชุมชนคือชุมชนริมคลองชักพระและชุมชนวัดข้างเหล็ก-วัดเรไร ตลาดน้ำตลิ่งชันเริ่มเปิดดำเนินการเมื่อปี พ.ศ. 2530 ตามนโยบายของสำนักงานเขตตลิ่งชัน ในสมัยที่นายประจุม เจริญลาก เป็นผู้อำนวยการเขตตลิ่งชัน เดิมมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์รวมผลิตผลและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรของชาวตลิ่งชัน ต่อมาได้ปรับเปลี่ยนให้เป็นตลาดน้ำ สนับสนุนให้เจ้าหน้าที่พนักงาน หรือลูกจ้างของสำนักงานเขตตลิ่งชันมาค้าขาย และหลายคนยังยื่นหยัดค้าขายมาตั้งแต่เปิดตลาด แต่ของขายอาจปรับเปลี่ยนไปบ้าง รูปแบบการจัดการของตลาดน้ำตลิ่งชัน คือจัดการท้องเที่ยวทางเรือ ซึ่งมีทั้งหมด 6 เส้นทาง คือเส้นทางที่ 1 วันเดียวเที่ยว 3 ตลาดน้ำ เส้นทางที่ 2 ทัวร์กล้วยไม้ ไหว้พระชมตลาด เส้นทางที่ 3 สวนงูธนบุรี เส้นทางที่ 4 ทัวร์ข้าวโมงเดียวเที่ยวรอบเกาะ เส้นทางที่ 5 ทัวร์ทำบุญไหว้พระ 400 ปี และเส้นทางที่ 6 บ้านศิลปิน นอกจากนี้ที่ตลาดน้ำตลิ่งชันยังมีการค้าขายสินค้าไม่ว่าจะเป็นของกิน ของใช้ รวมไปถึงของที่ระลึกเป็นเอกลักษณ์ของตลาดน้ำ ส่วนด้านวัฒนธรรมประเพณี ชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชันมีการจัดงานประเพณีกันอยู่เสมอเป็นประจำทุกปี เช่น

ประเพณีเวียนเทียน แห่งเทียนเข้าพรรษา โดยชาวบ้านรวมตัวรวมกลุ่มกันมาจัดงานตามวัดที่ตนเองนับถือและสะดวกในการเดินทาง ซึ่งชาวบ้านมักไปที่วัดข้างเหล็ก ยังคงมีการจัดงานประจำปีอยู่ แต่รูปแบบเปลี่ยนไป มีคนนอกพื้นที่เข้ามาเที่ยวงานวัดมากขึ้น มีประเพณีท้องถิ่นคือ งานบุญของวัดเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญ

ตลาดน้ำคลองลัดมะยม จุดเริ่มต้นของตลาดน้ำคลองลัดมะยมเกิดจากการรวมกลุ่มคณะกรรมการพลังแผ่นดินที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หลังจากตั้งกลุ่มขึ้นแล้วในปี พ.ศ. 2547 กลุ่มได้ขยายกิจกรรม โดยมีคุณชวน ชูจันทร์ เป็นหัวเรือใหญ่ ชักชวนสมาชิกคนอื่นทำตลาดน้ำ ใช้พื้นที่มรดกของตนเองเพื่อจัดตั้งเป็นตลาดน้ำ และเชิญที่ ๆ น้อย ๆ มาร่วมเป็นพ่อค้าแม่ค้าขายในตลาดริมคลองแห่งนี้ต่อมาในปี พ.ศ. 2550 หลังจากกระแสเที่ยวตลาดเก่าได้รับการตอบรับอย่างดี ตลาดน้ำคลองลัดมะยมเริ่มปรากฏชื่อเสียงด้วยการได้รับรางวัลชุมชนท้องถิ่นดีเด่นจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้รับรางวัลชมเชยการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชนแนวพระราชดำริ จากสถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การจัดการที่สำคัญของตลาดน้ำคลองลัดมะยมจุดเด่นอีกอย่างหนึ่งก็คือ สวนเจียมตน ซึ่งเป็นสวนไม้ยืนต้น และไม้จำพวกสมุนไพรหลายประเภท ภายในสวนมีป้ายอธิบายรายละเอียดของต้นไม้และด้านในมีจุดที่จัดกิจกรรมต่างๆ เหมาะอย่างยิ่งที่จะพาครอบครัวมาสัมผัสธรรมชาติ และที่พักผ่อนหย่อนใจในวันหยุดสุดสัปดาห์ โดยจุดเด่นที่สำคัญในตลาดแห่งนี้ประกอบด้วยผลผลิตทางการเกษตร ร้านจำหน่ายอาหาร ร้านจำหน่ายของใช้ ของที่ระลึก และมีสปาแนวเท้าในบรรยากาศริมน้ำแบบไทยในวิถีธรรมชาติ

ตลาดน้ำวัดสะพานจัดตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2548 โดยเริ่มจากมีเอกชนขอใช้พื้นที่ของวัดเพื่อจัดตลาดน้ำขึ้น ตลาดน้ำวัดสะพานเป็นตลาดเล็กๆ เปิดแต่เช้าตรู่ มีชาวชุมชนใกล้เคียงเก็บผักและพืชผลในสวนมาจำหน่าย ร้านขายอาหารสินค้าต่างๆ ตลาดน้ำวัดสะพานตั้งอยู่ในพื้นที่เขตตลิ่งชัน เมื่อกองการท่องเที่ยวในสังกัดกรุงเทพมหานครและมหาวิทยาลัยศิลปากรร่วมมือกันส่งเสริมการท่องเที่ยวในโครงการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวยั่งยืน ผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลาดน้ำวัดสะพานจึงได้รับการสนับสนุนร่วมกับตลาดน้ำตลิ่งชันและตลาดน้ำคลองลัดมะยม จนกลายเป็นจุดขายของเขตตลิ่งชันที่เชิญชวนให้มาเที่ยวชมกัน แม้ความคึกคักของตลาดน้ำวัดสะพานจะไม่เท่าตลาดน้ำอีกสองแห่ง แต่จุดเด่นก็คือความเก่าแก่ของวัดและพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่มีอายุมาสร้างในสมัยอยุธยาตั้งอยู่ในชุมชน การท่องเที่ยวที่สำคัญของตลาดน้ำวัดสะพานตั้งอยู่ในบริเวณวัดสะพาน ที่ตั้งอยู่ริมคลองบางน้อย โดยวัดจะหันหน้าเข้าสู่คลอง ที่เป็นเส้นทางคมนาคมหลัก ส่วนด้านที่เป็นถนนเข้ามาที่วัดนี้ ชาวบ้านจะเรียกกันว่าด้านหลังวัด บริเวณถัดไปจากวัดเป็นเขตย่านชานเมือง ที่ยังมีบริเวณพื้นที่สีเขียวเป็นบริเวณกว้าง ต่างจากพื้นที่รอบนอกที่เต็มไปด้วยสิ่งปลูกสร้างต่างๆ อีกทั้งยังมีบริการเรือท่องเที่ยว มีโบราณสถานสำคัญ คือ วิหารที่วัดสะพานเรียกว่า วิหารโถง เป็นวิหารที่เปิดโล่งไม่มีผนัง แต่เดิมตรงนี้เคยเป็นวิหารหลังเล็ก 3 หลังเรียงกัน แต่ด้วยผ่านกาลเวลาจนชำรุดทรุดโทรม ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนวัดสะพานได้ร่วมใจกันสร้างใหม่ ให้เป็นวิหารใหญ่ที่วัดสะพานนี้เชื่อกันว่าเป็นวัดเก่าแก่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปเก่าแก่พบอยู่ที่วัดสะพาน จากแนวคลองหน้าวัด มีคลองซอยสั้นๆ ที่แยกเข้ามาในบริเวณวัด ซึ่งเป็นแหล่งศูนย์กลางของตลาดน้ำวัดสะพาน มีเรือมาจอดขายอาหารกันโดยไม่ได้มีแต่เรือแม่ค้า ชาวบ้านพายเรือมาซื้อก็มี หรือจะเป็นร้านค้าที่ตั้งบนบก อยู่ในเตินท์ ซึ่งแต่ละร้านค้าจะมีจุดเด่นความอร่อยของแต่ละร้านต่างกันไป ร้านค้าอาหารที่ตลาดน้ำวัดสะพานแห่งนี้ได้รับการยอมรับจากกระทรวงสาธารณสุข อีกทั้งยังมีอาหารที่หารับประทานได้ยาก เป็นอาหารของชาววังสมัยเก่าที่ยังมีจำหน่ายกันอยู่ในพื้นที่ตลาดน้ำวัดสะพาน อันมีจุดแข็งทางวัฒนธรรม นอกจากตลาดน้ำแล้ว คือ ศาสนสถานและพระพุทธรูปที่สำคัญเป็นทุนทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ซึ่งบริหารจัดการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์อีกด้วย

ตลาดน้ำวัดจำปา (อุทยาน ร.3) เป็นตลาดน้ำแห่งที่สี่ในเขตตลิ่งชัน เริ่มเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2554 แต่พบกับอุทกภัยครั้งใหญ่เมื่อปลายปีนั้น จึงยังไม่เป็นที่รู้จักนัก ต่อมาในปี พ.ศ. 2555 ตลาดน้ำวัดจำปาเริ่ม

เป็นที่รู้จักอีกครั้ง ส่วนหนึ่งหลังจากมีรายการโทรทัศน์หลายรายการนำเสนอต่อเนื่องกัน จากจารึกในอุโบสถของวัดจำปาที่มีเนื้อความโดยสรุปว่ารัชกาลที่ 3 ได้พระราชทานที่ดินให้เป็น “กัลปนา” ผลประโยชน์แก่วัดจำปาแปลงหนึ่ง พระครูสุนทรจริยาภิรม เจ้าอาวาสวัดจำปาจึงได้ริเริ่มจัดสร้างอุทยาน ร.3 ขึ้น โดยหวังให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในทุกเรื่องราวเกี่ยวกับรัชกาลที่ 3 เจ้าอาวาสวัดจำปาในปัจจุบันที่เป็นที่เคารพนับถือของผู้คน ท่านเป็นนักคิดนักพัฒนาในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยบรรยากาศของศาสนาแบบไทย ภายในตลาดน้ำสร้างเป็นเพิงมุงหลังคาด้วยใบจากต่อกันเป็นหลังใหญ่รูปตัวยู เลียบเลาะไปตามลำคลอง มีร้านค้าร้านอาหารมากมายให้เลือกซื้อ ซึ่งทางวัดกำลังจัดสร้าง อุทยาน ร.3 ขึ้นมา เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์เพราะพื้นที่ของวัด รัชกาลที่ 3 ได้เป็นผู้พระราชทานที่ดินให้อยู่ฝั่งตรงข้ามกับแผงร้านค้า ใช้สะพานข้ามคลองเชื่อมต่อเป็นทางเดิน พื้นที่เป็นบ่อน้ำและมีต้นไม้ร่มรื่น โครงการสร้างอุทยาน ร.3 กำลังดำเนินการอยู่ เปิดให้เข้าชมวันเสาร์อาทิตย์ ชุมชนนี้มีจุดเด่นทางวัฒนธรรมที่สำคัญนอกจากตลาดน้ำ คือ วัดและจารึกรัชกาลที่ 3 เป็นทุนทางวัฒนธรรมวัดที่สำคัญ

3. ปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร พบว่า

1. การอพยพย้ายถิ่นเข้ามาของคนนอกพื้นที่ ทำให้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปคือทำให้ชุมชนขาดเอกลักษณ์ต่อการพัฒนาพื้นที่ ตัวอย่างเห็นได้จากสินค้าที่มาจากชายในตลาด ส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่นำเข้ามาจากภายนอก ไม่ใช่อัตลักษณ์ความเป็นชุมชน คนภายนอกนำวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้าสู่ชุมชน ในขณะที่นักท่องเที่ยวคาดหวังในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบอัตลักษณ์เดิม

2. การรुक้าทางน้ำ คือ มีการปล่อยน้ำเสียลงในลำคลอง ระบบการจัดการน้ำไม่ดี มีการปล่อยน้ำเสียลงในลำคลอง ไม่มีการบำบัดน้ำก่อนปล่อยลงคลอง ทำให้ปลาในลำคลองตาย น้ำเริ่มเปลี่ยนสี ระบบนิเวศแบบธรรมชาติเริ่มหายไป และความเป็นเมืองเริ่มขยายมากขึ้น วิถีชีวิตบางครอบครัวเปลี่ยนไป ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนลดน้อยลง รุนลูกหลานไปเรียนและทำงานต่างถิ่นมากขึ้น และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การที่เรือโดยสารแล่นเร็วและเสียงดังทำให้รบกวนชาวบ้าน จนทำให้เกิดความรำคาญ ส่งผลทำให้เกิดมลพิษทางเสียง นอกจากนี้ การที่พฤติกรรมของผู้ประกอบการการค้าและนักท่องเที่ยวบางคนที่ยังขยะลงในคลอง ทำให้ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม

3. ความเจริญที่ทำให้ชุมชนกลายเป็นเมือง ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้น ชาวบ้านบางคนยอมขายที่ แล้วเปลี่ยนอาชีพ เปลี่ยนวิถีชีวิต ส่งผลต่อวิถีชีวิตอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์ของคนตลิ่งชันได้เริ่มเปลี่ยนไป เพราะเด็กรุ่นใหม่เริ่มนิยมความทันสมัยไม่นิยมอาชีพตามบรรพบุรุษ ไปทำงานนอกพื้นที่กันมาก ทำให้ความผูกพันกับชุมชนลดลง และปัญหาจากการให้บริการของคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาเช่าแผงค้าขาย พบว่า ปัญหาเรื่องสินค้าบางร้านตั้งราคาสูงเกินไป มีการเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ปัญหาดังกล่าวมีพบบ้าง แต่ไม่มากนัก สำหรับปัญหาอาชญากรรมปัญหายาเสพติด พบว่า เกิดน้อยมากกับชุมชน

4. แนวทางการป้องกันแก้ไขและรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร พบว่า

จากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์คนในพื้นที่ รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องเชิงนโยบาย ได้แนวทางการป้องกัน แก้ไข และรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ดังนี้ คือ ประการที่หนึ่ง แนวทางการป้องกันโดยคนในชุมชนต้องเกิดความตระหนัก ต้องมีแผนการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ เป็นตัวตนของชุมชน เอกลักษณ์ของตลาดน้ำ และวิถีชีวิตที่เป็นแบบดั้งเดิมให้คงอยู่สืบไป ประการที่สอง แนวทางแก้ไข ต้องสร้างการมีส่วนร่วมในเรื่องความเป็นชุมชนเข้มแข็ง คือ ต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้มีบทบาทมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนมากขึ้นอย่างเต็มที่ โดยการพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากทุกคนในชุมชนร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประการที่สาม แนวทางการรักษาความเข้มแข็ง ต้องสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนเกี่ยวกับประโยชน์ของตลาดน้ำ คือ ให้คนในชุมชน

เชื่อว่า การมีตลาดน้ำช่วยทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เพราะสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวที่มั่นคงและมีสิทธิประโยชน์ ในการค้าขายในตลาดน้ำได้อย่างเท่าเทียมกัน ประการที่สี่ ต้องสร้างจิตสำนึกในความรักพื้นที่ของตนเอง คือ การสร้าง จิตสำนึกให้คนในชุมชนรักบ้านเกิดของตนเอง มองเห็นความเป็นเจ้าของพื้นที่ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาสู่คนรุ่น ใหม่ให้สืบต่อไป จะส่งผลทำให้ชาวบ้านเกิดความรัก และใส่ใจดูแลพื้นที่ของตนเองเพื่อไม่ให้บุคคลภายนอกเข้ามาหา ผลประโยชน์ในทางที่ผิด ในอนาคตเมื่อมีหน่วยงานรัฐเข้ามาพัฒนา ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการทำประชา พิจารณ์ ต้องดำรงไว้ซึ่งพื้นที่สีเขียว รักษาแม่น้ำลำคลองให้สะอาด โดยใช้นโยบายการอนุรักษ์ดูแลพื้นที่สีเขียว และ อนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง ตลอดจนนโยบายการอนุรักษ์พันธุศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นให้ยั่งยืน เช่น ประเพณีชัก พระ ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีทำขวัญข้าว ร่วมมือร่วมใจกันบูรณะปฏิสังขรณ์วัดเก่า พระพุทธรูปเก่า ให้เป็นแหล่ง เรียนรู้ที่สำคัญของชุมชน ซึ่งจะส่งผลทำให้ทุนทางวัฒนธรรมมีความมั่นคงเป็นฐานการพัฒนา และทางสำนักงานเขต ต้องมีแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชน ประชาสัมพันธ์ให้ตลาดน้ำทั้ง 4 แห่ง และกิจกรรมตาม ประเพณีทุกเทศกาลในพื้นที่ให้แพร่หลาย เป็นที่รู้จักมากขึ้น เพื่อให้คงไว้ซึ่งความนิยมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วิถีชีวิต ชุมชนตลาดน้ำต่อเนื่องสืบไป

อภิปรายผล

จากการวิจัย ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. ประเด็นบริบทและสถานการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบันของความเป็นชุมชนเข้มแข็งของตลาดน้ำในเขตตลิ่ง ชั้นกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

ทุนทางสังคม โดยเฉพาะลักษณะทางเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่เขตตลิ่งชั้นยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ประชากรที่ อาศัยอยู่ในเขตตลิ่งชั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน ส่วนอาชีพรองลงมาได้แก่ ค้าขาย รับจ้างและอาชีพอื่นๆ ลักษณะทางสังคม ประชาชนมีชีวิตค่อนข้างเรียบง่าย พิจารณาได้จากการที่ประชากรส่วนใหญ่ ยังมีอาชีพเกี่ยวกับเกษตรกรรม มีทุนทางวัฒนธรรม คือ วัด ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของการประกอบพิธีทางศาสนาและใน การพบปะสังสรรค์ของชาวบ้านยังคงมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันดี มีความสามัคคีกัน เวลาที่มีกิจกรรมต่างๆ เช่น เทศกาล สงกรานต์ ลอยกระทง ขึ้นปีใหม่ หรือเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นต้นทุนสำคัญใน การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของอุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540, หน้า 12-23) ได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งสรุปได้ดังนี้ คือ 1. โครงสร้างทางสังคม แบบแนวนอน หมายถึง สัมพันธภาพทางอำนาจของบุคคลในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือ โอกาสของทุกคนในชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยให้เกิดความรัก ความสามัคคีก่อให้เกิดความร่วมมือและ การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง 2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ การผลิต การ บริโภคการสะสมและการกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิ์และอำนาจในการเข้าถึงและจัดการ มีรูปแบบการผลิตที่ สอนองความต้องการของตนเป็นหลักและเชื่อมโยงกับระบบนิเวศ การบริโภคเน้นการพออยู่พอกินตามหลักเศรษฐกิจ พอเพียง ไม่ทำลายธรรมชาติไม่สะสมมาก หากมีการกระจายส่วนเกินสู่ญาติมิตรและสังคม ในรูปแบบ การแบ่งปัน ทำบุญ ชำระภาษี เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าการเป็นชุมชนเข้มแข็งบริบทพื้นฐานสังคม เศรษฐกิจและสังคมยังคงแบบดั้งเดิม พึ่งพาตนเองได้ และคนในชุมชนมีความรักความสามัคคีกันทำให้ชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชั้นเป็นชุมชนเข้มแข็งได้จนถึง ปัจจุบัน

2. ประเด็นกระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชั้นกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า

ชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร มีทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย ทุนทางวัฒนธรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันได้ให้ความสำคัญในด้านเทศกาลประเพณี โดยชาวตลิ่งชันแต่เดิมมีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับวิถีการเพาะปลูกและพุทธศาสนา ทำให้เกิดความร่วมแรงร่วมใจกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัย ของอุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทย์พงศ์ (2540, หน้า 23-33) ได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง คือ การมีค่านิยมจากหลักธรรมของศาสนา หรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิตความเชื่อในเรื่องบุญ – กรรม การเคารพอนุชนต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณเพื่อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สักพัก แสงฉาย (2557) ได้ศึกษา ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนบางนางลี่อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า ตำบลบางนางลี่ มีทุนทางสังคมในแต่ละด้านที่มีความโดดเด่น กล่าวคือ ทุนทางวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมชาวพุทธที่ปฏิบัติสืบกันมาอย่างในวันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา ประชาชนไปถวายเทียน ถวายสังฆทาน ปฏิบัติธรรม ประเพณีวันสงกรานต์ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ดึงสมาชิกมาจากรุ่นสู่รุ่น มีกิจกรรมรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ทำให้เกิดความเชื่อมสัมพันธ์ของสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน เกิดความคุ้นเคยกันเหมือนเครือญาติ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นภาคประชาสังคม ซึ่งเชื่อมโยงกันกับทุนทางวัฒนธรรมของสังคม มีวัฒนธรรมเคารพ ผู้อาวุโส ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนาที่ต่างกัน ยึดถือแนวทางประกอบพิธีกรรมของชุมชนก่อให้เกิดการปฏิบัติสืบมากลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้โดยตรง

นอกจากนี้ชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร มีทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่ยังคงไว้ซึ่งชุมชนเข้มแข็ง ด้านบุคคล (ทุนมนุษย์) โดยในชุมชนเขตตลิ่งชันผู้นำชุมชนระดับท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน มีส่วนสร้างแรงบันดาลใจที่สำคัญในการขับเคลื่อนการริเริ่มให้เกิดโครงการต่างๆ ซึ่งเห็นได้ว่าถึงแม้ในช่วงเริ่มต้นในการบริหารจัดการตลาดน้ำตลิ่งชันจะถูกคิดขึ้นโดยผู้อำนวยการเขตตลิ่งชัน แต่ท้องถิ่นให้การสนับสนุนต่อเนื่องมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุปราณี จันทร์ส่งและคณะ (2558) ได้ศึกษาการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง โดยรวมอยู่ระดับมาก โดยที่ด้านภูมิคุ้มกันให้ชุมชนของการพัฒนาทุนทางสังคมที่อยู่ในระดับสูงสุดนั้นเนื่องจาก ผู้นำทางสังคมมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำเนินการทุนทางสังคมทุกกิจกรรมทางสาธารณะและกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนมีจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเองร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมทำและร่วมรับผิดชอบในชุมชนของตนเอง

3. ประเด็นปัญหาและอุปสรรคของกระบวนการและวิธีการจัดการทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชันกรุงเทพมหานคร พบว่า

การอพยพย้ายถิ่นของคนนอกพื้นที่ ทำให้วิถีชีวิต ความเป็นชุมชนเดิมเปลี่ยนแปลงไป การรुक้าทางน้ำ คือ มีการปล่อยน้ำเสียลงในลำคลอง ระบบการจัดการน้ำไม่ดี มีการปล่อยน้ำเสียลงในลำคลอง ไม่มีการบำบัดน้ำก่อน และ ความเจริญที่ทำให้ชุมชนกลายเป็นเมือง ทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้น ชาวบ้านบางคนยอมขายที่ แล้วเปลี่ยนอาชีพ เปลี่ยนวิถีชีวิต ส่งผลต่อวิถีชีวิตอัตลักษณ์ความเป็นชุมชน ความเป็นเอกลักษณ์ของคนตลิ่งชันได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ Daniel Bell (1999, pp. 183-185) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุที่สำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามธรรมชาติประการหนึ่งกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากมนุษย์เป็นผู้กระทำอีกประการหนึ่งแต่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงสามารถทำให้เกิดรูปแบบของการเปลี่ยนแปลง 2 แบบ ดังนี้ 1. การเปลี่ยนแปลงแบบเส้นตรงเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่กล่าวว่าทุกสังคมจะมีวิวัฒนาการแบบเดียวกันตลอดโดยเปลี่ยนแปลงจากสังคมที่มีความเจริญของอารยธรรมขั้นต่ำไปสู่สังคมที่มีความเจริญของอารยธรรมระดับสูงขั้นต่อไป นักวิชาการที่เสนอรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบเส้นตรงได้แก่ แนวคิดของออกุสต์คองต์ เลวิสเฮนรี มอร์แกนและคาร์ลมาร์กซ์ เป็นต้น 2.การเปลี่ยนแปลงแบบวัฏจักรเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่มีความสม่ำเสมอสังคม

จะมีจุดเริ่มต้นจากนั้นจะค่อยๆเจริญก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆจนถึงที่สุดก็จะเสื่อมสลายไป ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นวัฏจักรหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง แต่สิ่งสำคัญมากที่สุดเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงแล้วจะเป็นอุปสรรคทำให้เกิดปัญหาต่างๆ สิ่งสำคัญคนในชุมชนจะต้องพบการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่คงรักษาไว้ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ โกล เียนเปียม(2558) ที่พบว่า คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วม และร่วมมือกันอย่างมากในการแก้ปัญหาเพื่อรักษาความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งของตนไว้ให้ได้ตลอดไป

4. ประเด็นแนวทางการป้องกันแก้ไขและรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พบว่า

จากการศึกษาแนวทางการป้องกันแก้ไขและรักษาความเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร มีดังนี้ คือ ประการที่หนึ่ง แนวทางป้องกันคนในชุมชนต้องมีความตระหนักต้องดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ เป็นตัวตนของตนเอง เอกลักษณ์ของตลาดน้ำ และวิถีชีวิตที่เป็นแบบดั้งเดิม ประการที่สอง แนวทางแก้ไขต้องสร้างการมีส่วนร่วมในเรื่องความเป็นชุมชนเข้มแข็ง คือ ต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้มีบทบาทมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยการพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากทุกคนในชุมชนร่วมมือกันเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประการที่สาม แนวทางรักษาต้องสร้างความเชื่อมั่นให้คนในชุมชนเกี่ยวกับตลาดน้ำว่าเป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่ยั่งยืนของชุมชน ประการที่สี่ ต้องสร้างจิตสำนึกในความรักพื้นที่ของตนเอง ด้วยการเรียนรู้และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง ในอนาคตเมื่อมีหน่วยงานรัฐเข้ามาดำเนินการพัฒนา ทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีการทำประชาพิจารณ์ ต้องดำรงไว้ซึ่งพื้นที่สีเขียว โดยใช้นโยบายการอนุรักษ์ดูแลพื้นที่สีเขียวและอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง ตลอดจนนโยบายการอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม จะส่งผลทำให้ทุนวัฒนธรรมมั่นคง นอกจากนี้ ทางสำนักงานเขตต้องส่งเสริมประชาสัมพันธ์ให้ตลาดน้ำทั้ง 4 แห่ง และประเพณีท้องถิ่นเป็นที่รู้จักแพร่หลาย เพื่อให้คงไว้ซึ่งความนิยมด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วิถีชีวิตชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ คัชพล จันเพชรและคณะ (2560) ได้ศึกษาการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน:กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชากแง้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่าประเด็นที่ค้นพบเพื่อนำมาสร้างเป็นมโนทัศน์ และสังเคราะห์ออกมาเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎีภายใต้การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านชากแง้ว ประกอบด้วย 1. เมื่อใดที่เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการจัดการ 2. เมื่อใดที่ชุมชนมีความเข้มแข็งด้านการบริหารจัดการจะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ 3. เมื่อใดที่ชุมชนเกิดการเรียนรู้และเห็นประโยชน์ต่างๆ ร่วมกัน จะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาสิ่งต่างๆ อย่างมีเอกภาพภายในชุมชน 4. เมื่อใดชุมชนเกิดองค์ความรู้และเห็นคุณค่าของทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น จะนำไปสู่ความหวงแหนในสิ่งเหล่านั้น และ 5. เมื่อใดที่หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับองค์ความรู้ด้านการจัดการทุนวัฒนธรรมท้องถิ่น จะทำให้ชุมชนเกิดความตื่นตัวและสนใจในประโยชน์ของสิ่งเหล่านั้น อันจะทำให้ชุมชนตลาดน้ำตลิ่งชันมีความเข้มแข็งบนฐานทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมสืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 ชุมชนต้องเน้นการพัฒนาที่ลดผลกระทบต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนให้น้อยที่สุด ไม่เน้นการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่มากเกินไป ทำให้อัตลักษณ์ของชุมชนหมดไป

1.2 การบริหารจัดการของกลุ่มประชาคมตลาดน้ำ ควรที่จะให้หน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลในด้านการบริหารจัดการที่อยู่นอกเหนืออำนาจการจัดการ และความสามารถของประชาคม เนื่องจากประชาคมตลาดน้ำยังไม่มีอำนาจทางกฎหมาย

1.3 การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนควรมีเจ้าหน้าที่ที่ทำงานด้านนี้โดยตรง เพื่อจะได้มีแหล่งเก็บข้อมูลที่ยั่งยืน

1.4 ควรสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างชุมชนที่มีการท่องเที่ยวรูปแบบตลาดน้ำให้แพร่หลายและได้ข้อมูลสำหรับการพัฒนาให้มีรูปแบบหรือกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น

1.5 ควรมีการกระจายการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นให้มากกว่านี้ เนื่องจากยังมีประชาชนอีกจำนวนมากที่ต้องการมาค้าขายแต่ถูกจำกัดด้วยพื้นที่ค้าขายที่ไม่เพียงพอ ถ้าอนาคตควรมีการปรับปรุงในด้านพื้นที่การค้าขายเพิ่มมากขึ้นจะช่วยขยายวิถีชีวิตของชุมชนตลาดน้ำให้มากขึ้นตามมา

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 หน่วยงานรัฐควรให้ความสำคัญในด้านการท่องเที่ยวตลาดน้ำ ควรให้มีการประชาสัมพันธ์ในกลุ่มคนไทยและชาวต่างประเทศให้มากขึ้น เนื่องจากยังมีคนที่ไม่รู้จักตลาดน้ำในเขตตลิ่งชัน ว่ายังมีจุดเด่น สถานที่สำคัญ รูปแบบประเพณีแต่ละเทศกาลที่น่าสนใจและน่าท่องเที่ยวอีกมาก

2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรที่จะให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งบนฐานของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเก่าแก่ เพื่อจะได้คงไว้จนถึงลูกหลานได้รับประโยชน์ในการพัฒนาจากความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ได้เรียนรู้และถ่ายทอดสืบต่อสู่คนรุ่นใหม่ในชุมชน

2.3 หน่วยงานรัฐควรมีนโยบายในการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยวระดับชุมชน เนื่องจากในปัจจุบันธุรกิจการท่องเที่ยวมีความสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะการท่องเที่ยววิถีไทย แต่ให้คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ชุมชนอย่างแท้จริง มิใช่ปรับเปลี่ยนเพื่อธุรกิจการท่องเที่ยวสมัยใหม่

3. ข้อเสนอแนะในการทวิวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรทวิวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนตลาดน้ำในอนาคต มีทิศทางหรือรูปแบบคู่ขนานระหว่างตลาดน้ำกับแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ชุมชน

3.2 ควรมีการศึกษาแนวทาง หรือวิธีการแก้ไขปัญหาการจัดการ เช่น เสียงรบกวนที่ดังรบกวน วิธีการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติที่เหมาะสมในแต่ละประเภทของทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมด้านต่างๆในพื้นที่ให้มากขึ้น อาทิ การจัดระบบบริเวณรอบตลาดน้ำ การบริหารจัดการเข้าชมศาสนสถานและการเข้าชมประเพณีท้องถิ่นในแต่ละเทศกาล เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการใช้ส่งเสริมการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างมั่นคงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กมลศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว และคณะ. (2560). การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนพุน้ำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ

กรุงเทพมหานคร. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 5(1), 46.

โกลม เย็นเปี่ยม. (2558). แนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืนทางการท่องเที่ยวที่มีต่อตลาดน้ำตลิ่งชัน

กรุงเทพมหานคร. *วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย*, 10(2), 71-83.

คัชพล จันเพชร และคณะ. (2560). การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านชากแง้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี.

วารสารการวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรัตนนคร, 10(1), 111-121

ทัศนีย์ ลักษณะวิจิตร. (2551). *การบริหารสังคมกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเมือง*. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ปิ่นพงษ์ วงศ์ณาศรี. (2559). ทูตทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 16(1), 99-114.
- พระมหาอภิชาติ ธมฺมาภินนฺโท (จันลาโสม). (2559). มิติทางวัฒนธรรมของการพัฒนาสู่ความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านหนองช้าง ตำบลหนองช้าง อำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา*, 2(2), 126-141.
- วรรณธรรม กาญจนสุวรรณ. (2553). กระบวนการจัดการชุมชนเข้มแข็ง: รูปแบบปัจจัยและตัวชี้วัด. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์*, 8(2), 119-156.
- สัคพัศ แสงฉาย. (2557). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนบางนางลี่ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดสกลนคร*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สุปราณี จันทร์ส่ง และคณะ. (2558). การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์*, 10(3), 30-48.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2561). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). *ระบบการศึกษากับชุมชน : กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- Beebe, J. (1987). Rapid appraisal the evolution of the concept and the definition of issues, In Khon kaen University (ed.). *Proceeding of the 1985 international conference on rapid rural appraisal*, Siriphan Press.Khon Kaen. Thailand, p. 47- 68.
- Bell, D. (1999). *The Coming of Post - Industrial Society*. New York : Basic Books.